А.С. Пушкин

БЕЛКИНИН ПОВЕСТЛЕРИ

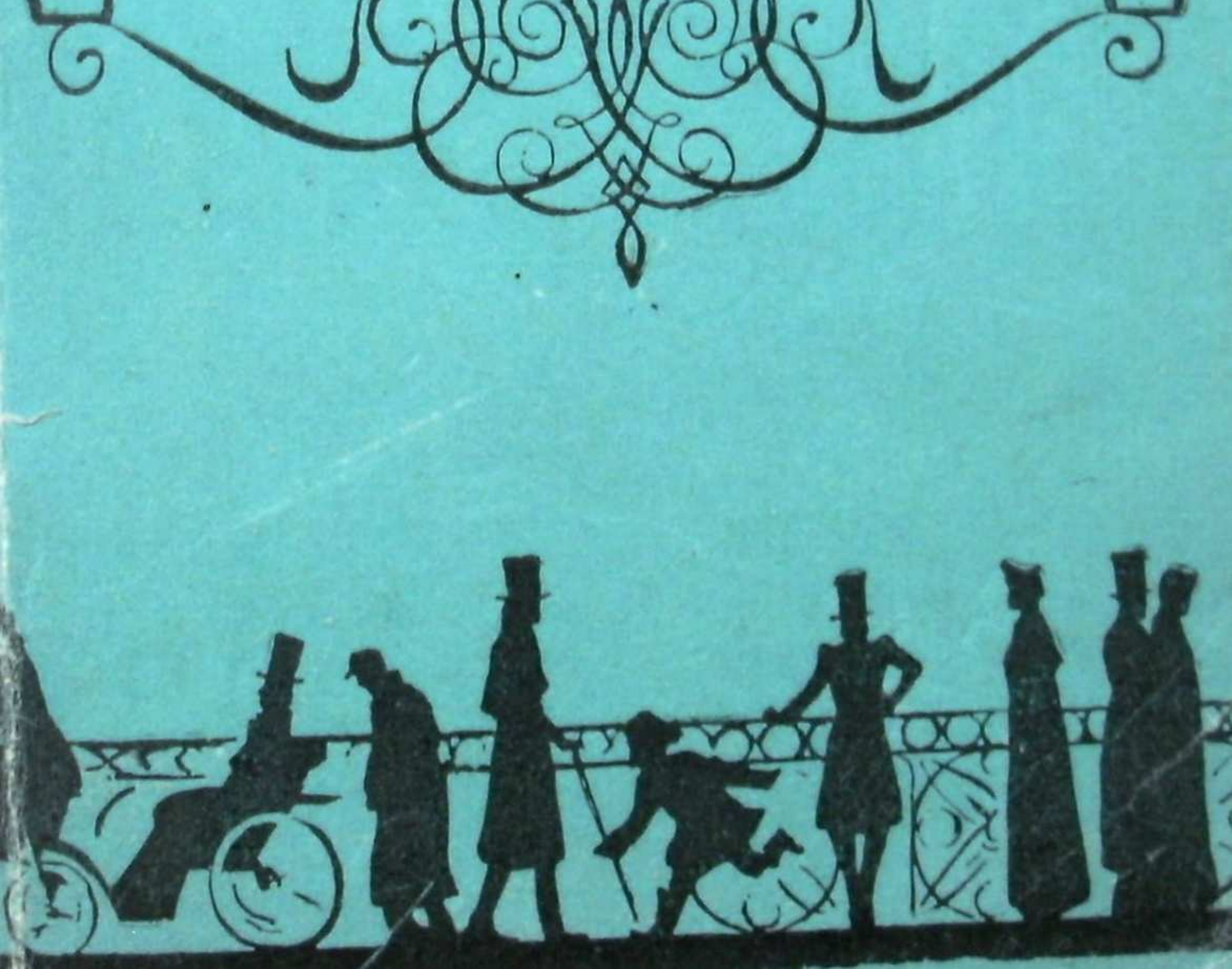

А.С. Пушкин

БЕЛКИНИҢ ПОВЕСТЛЕРИ

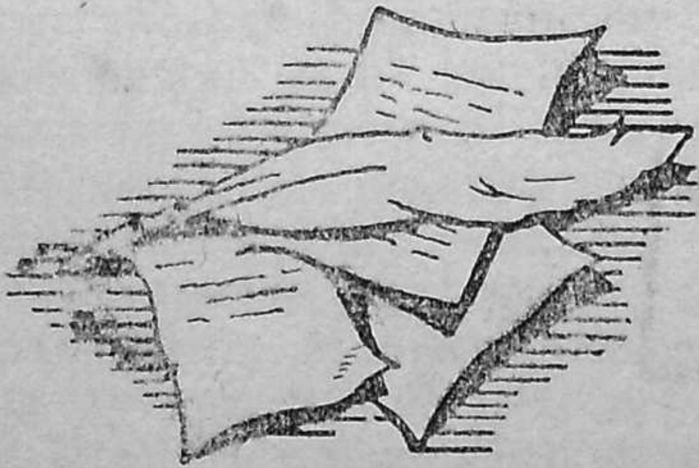

Ашгабат „Магарыф“ — 1982

Пушкин А. С.
П85 Белкиниң повестлери: Хекаялар. — А.:

Магарыф, 1982.—с.:
25 к. 10.000 экз. 116 сах.

А. С. Пушкин диңе бир мешхур шахыр болман, эйсем бирнәче проза эсериниң хем авторыдыр. Ол өзүниң «Белкиниң повестлери» атлы эсеринде рус дворянларының, овнук чиновниклериниң дурмушы, гылык-хәсиетлери барада сураткешлик билен сөхбет ачяр.

Окыҗылар көпчүлигиниң ислег-арзувлары гөз өңүнде тутулып, бу эсер икинҗи гезек нешир эдилйәр.

Пушкин А. С. Повести Белкина. Рассказы.

Рус дилинден терҗиме эден М. Сопыев.

МЕРХУМ ИВАН ПЕТРОВИЧ

БЕЛКИНИҢ ПОВЕСТЛЕРИ

Ханым Простакова.
Атамыз, бу яшаҗыклыгындан тарыхы говы гөрүп уграды.

Скотинин.
Митрофан маңа чекипдир.

Бикемал.

НЕШИР ЭДИҖИДЕН

И. П. Белкиниң хәзир җемагатың дыкгатына хөдүрленилйән повестлерини нешир этмегиң угруна чыкмагы өз үстүмизе алмак билен, мерхум авторың яшайшының иң болманында гысгача беяннамасыны шу повестлериң яны билен нешир эдип, шонуң өзи билен-де ватанымызың эдебиятыны говы гөрйәнлериң адалатлы хөвесини кем-кәс канагатландырмакчы болдук. Биз шу максат билен Иван Петрович Белкиниң иң якын гарындашы хем-де мирасдүшери Марья Алексеевна Трафилина йүз тутдук; эмма небсимиз агырса-да, ол бизе Иван Петрович Белкин хакында хич бир маглумат берип билмеди, себәби Иван Петрович Белкини ол хич танамаяр экени. Ол бизе бу барада башга бир ягшы адама, ягны Иван Петровичиң бир махалкы достуна йүз тутмагы маслахат берди. Биз онуң диенини

эдип, ол адама язан хатымыза шу ашакдакы ислендик жогабы алдык. Ол жогабы говы пикирлериң ве йүрекдеш достлугын гыммат бахалы ядыгәрлиги хөкмүнде, шонуң ялы-да бүтинлей етерлик биографики маглумат хөкмүнде гөрүп, хич бир үйтгетмән ве дүшүндиришсиз нешир эдйәрис.

КЕРЕМЛИ ХӨКҮМДАРЫМ

Сизиң шу айың 15-нде язан гадырлы хатыңызы хут шу айың 23-нде алдым, сиз өзүңизиң ол хатыңызда мениң бир махалкы йүрекдеш достум ве мүлки мениңки билен янашык гоңшым мерхум Иван Петрович Белкиниң хачан догландыгы ве хачан арадан чыкандыгы догрусында, гуллугы, өй ягдайлары хем-де кәри ве гылыгы хакында долы хабар алмак ислейәндигиңизи маңа билдирйәрсиңиз. Керемли Хөкүмдарым, сизиң бу ислегиңизи улы хөвес билен ерине етирйәрин, онуң гүррүңлеринден ве гөренлеримден ядыма дүшүрип биленлеримиң хеммесини сизе язып иберйәрин.

Иван Петрович Белкин 1798-нжи йылда Горюхина обасында сап йүрекли ве асыллы ата-энеден догулды. Онуң мерхум атасы секунд-майор Пётр Иванович Белкиниң өзи Трафилинлериң Пелагея Гавриловна диен гызына өйленипди. Ол бай адам дәлди, йөне орта гүрп адамды, хожалык ишлеринде өрән пайхаслыды. Оларың оглы башлангыч билими оба кешишинден алды. Ол өзүниң китап окамага хөвесжеңдиги хем-де рус эдебияты билен мешгул болянды•гы үчин шол адама

миннетдарды өйдйәрин. Ол 1815-нжи йылда (хайсы айың нәчесинедиги ядымда дәл) пыяда егерь полкуна гуллуга гирип, тә 1823-нжи йыла ченли шонда болды. Атасының ве энесиниң эдил бир вагтда диен ялы арадан чыкмагы оны гуллукдан чыкып, Горюхино обасындакы өз мүлкүне гелмәге межбур этди.

Иван Петрович өз мүлкүни доландырмаклыга башлап, өзүниң хениз хич зат гөрмәндиги ве юка йүреклидиги себәпли тиз вагтдан хожалыгыны башына гойберди ве атасы пакырың ёла гоян тертибини говшатды. Дайханларының (өзлериниң дәбине гөрә) халамаян дүз ве зирек кәхудасыны айрып, обасыны доландырмаклыгы өзүниң гүррүң эдип бермәге өкдедиги себәпли өзүни халадан ачарчы кемпирине табшырды. Ол аңкав кемпир йигрими бәш манатлык кагыз пулы элли манатлыкдан хич хачан тапавутландырып билмезди; ол кемпир дайханларың хеммесиниң энеси ялыды, дайханлар ондан биржик-де горкмаярдылар; оларың өзлериниң сайлан кәхудасы олар билен билеликде хилегәрлик эдип, олары шейле бир аздырды, хатда Иван Петрович барщинаны ятырып, өрән чакланңжа оброк белледи, эмма бу ерде-де дайханлар онуң говшаклыгындан пейдаланып, хайярлык эдип, биринжи йыл өзлерине еңиллик сорап алдылар, соңракы йылларда оброгың үч эссесинден-де көпрәгини хоз, брусника ве шолара меңзеш зат билен үздүлер; шоны-да долы үзмейәрдилер.

Иван Петровичиң мерхум атасы билен говы гөршендигимизе гөрә, оңа-да маслахат бермек мениң боржум дийип хасапладым,

онуң хожалыгында озалкы тертиби дикелдишмэге тайярдыгымы телим гезек айтдым. Шонуң үчин, гүнлерде бир гүн онуңка барып, хожалык депдерлерини гетиртдим, алдавчы кэхуданы чагыртдым ве Иван Петровичиң өз янында шол ишлере гарамак билен мешгул болдум. Яш хожайын илки башда үнс берип ве ыхлас билен, мен нэме этсем шоны этди; эмма соңкы ики йылың ичинде дайханларың саныныӊ көпелендиги, өй гушларының ве малларың болса, хыянат эдилип, азалдыландыгы хасап кагызларындан мэлим боландан соң, Иван Петрович шол биринжи маглумат билен канагатланды, шондан соң мениң айдяныма диңлемеди, мен өзүмиң дерңевлерим ве пугта сорагларым билен алдавчы кэхуданы алҗырадып, бүтинлей сем болмага межбур этдим, бир гөрсем Иван Петрович өз стулының үстүнде хор чекип отыр, мен шуны гаты ёкуш гөрдүм. Шондан соң мен онуң хожалык ишлерине гатышмагымы бес этдим ве онуң ишлерини (өзүни-де) хака табшырдым.

Эмма велин муну өзи бизиң достлук арагатнашыкларымызы бирҗик-де позмады; чүнки онуң говшаклыгына ве бизиң яш дворянларымызың хеммесинде болян эрбет геленҗсизлигине йүрегим авап, Иван Петровичи түйс йүрекден говы гөрйэрдим; шейле юваш ве сап йүрекли йигиди говы гөрмезлик асыл мүмкин хем дэлди. Иван Петрович хем мениң яшымың улудыгына хормат гойярды, мени түйс йүрекден говы гөрйэрди. Бизиң эндиклеримиз-де, гылыгымыз-да бир-биримизиңкиден көпленч үйтгешик болса-да, ол мениң йөнекей гүррүңими говы гөрерди, тэ арадан чыкянча мениң билен хер гүн дүшүшерди.

Иван Петрович өрэн сайхаллы яшаярды, хич бир затда өте гечмезди; мен хич хачан онуң келлесиниң еңил вагтының үстүнден бармандым (онуң бу болшы бизиң желагайларда өрэн гең затды); аял-гызлар арасында болса онуң йүреги өрэн юкады, эмма онуң утанжаңлыгы түйс улы гызыңкы ялыды[1].

Сизиң өз хатыңызда агзаян повестлериңизден башга-да, Иван Петровичден көп элязмалар галды, оларың бирнэчеси менде, бирнэчесини болса онуң ачарчысы хожалык хаҗатларында пейдаланыпдыр. Меселем, Иван Петровичиң язып гутармадык романының бир бөлегини онуң ачарчысы өтен гыш өз отагының эпишгелерине елмешдирен экени. Ёкарда агзалан повестлер Иван Петровичиң биринжи язан эсеринде өйдйэрин.

Иван Петровичиң өзүниң айдышы ялы, ол повестлериң көпүси догрыдыр, олары Иван Петрович дүрли адамлардан эшидипдир[2].

---

[1] Мундан соң бир шорта сөз гетирилйэр, эмма биз оны артыкмач гөрүп, бу ерде ерлешдирмейэрис; эмма онуң Иван Петрович Белкиниң адына хич бир айып гетирмейэндигини окыжа айдярыс.

[2] Хакыкатдан-да женап Белкиниң элязмасында хер повестиң ёкарсында: мен муны пыланыдан эшитдим дийип, авторың өзи өз эли билен языпдыр (гүррүң эдип берен адамың чини я-да везипеси хем-де ады билен фамилиясының баш харплары гөркезилипдир). Олары хөвесжең барлагчылар үчин гөчүрип алярыс: Станция середижисини оңа титуляр маслахатчы А. Г. Н., Атышы подполковник И. Л. П., Табытчыны приказчик Б. В., Сыргыны ве дайхан гызыны К. И. Т. диен гыз гүррүң эдип берипдир.

Эмма ол повестлерде агзалян адам атларының хеммесини диен ялы онуң өзи тослап тапыпдыр, обаларың атлары болса бизиң төверегимиздәки обаларың атларыдыр, шол себәпли мениң обам хем повестлериң бир еринде агзаляр. Муны ол яманлык ниети билен этмән, йөне, ойлап тапыҗылык пикириниң кемлик этмеги себәпли шейдипдир.

Иван Петрович 1828-нҗи йылың гүйзүнде дүмевледи, ол кесели бетерледи, шондан хем өлди; мозоль ве шоңа меңзеш дүйп тутан кеселлери беҗермәге өкде уезд хекимимиз элинде барындан эм этсе-де хайры болмады. Иван Петрович мениң элимде җан берди, арадан чыканда отуз яшындады, өзүни-де Горюхино обасының бутханасында, атасының ве энесиниң губурының янында җайладык.

Иван Петрович орта бойлы, чалымтык гөзли, меле сачлы, гөни бурунлы адамды; йүзи ак, өзи агач этди.

Ынха, Керемли Хөкүмдарым, мениң мерхум гоңшымың ве говы гөршен достумың яшайшы, ишлери, гылыгы ве даш гөрнүши барасында мениң ядыма дүшен затлар шулар. Йөне велин, мениң бу хатымы барды-гелди бир ишде пейдаланмакчы болайсаңыз, мениң адымы тутмазлыгыңызы гаты хайыш эдйәрин: себәби мен языҗылары өрән хорматлаян болсам-да, говы гөрйән болсам-да, индиден соң, мениң ялы яшлардакы адам үчин бу кәре гатышмак артыкмач ве гелшиксиз зат дийип чаклаярын. Шунуң билен сөзүми тамамлап, сизден көп хошал болуп галярын.

1830-нҗы йыл, 26-нҗы ноябрь.
Ненародово обасы.

Бизиң авторымызың хорматлы достуның ислегини ерине етирмек өзүмизиң борҗумыз дийип хасаплаярыс хем-де онуң бизе иберен хабарлары үчин оңа көп миннетдарлык билдирйәрис, җемагат болса бу хабарларың түйс йүрекден туряндыгының ве ак гөвүнлидигиниң гадырыны билер дийип чаклаярыс.

А. П.

АТЫШ

Атышдык биз.

Баратынский

Мен оны дуэль ыгтыяры боюнча атмага ант ичдим (хәзир мениң онда атмак алгым бар).

Гоналгада гечирилен агшам.

Биз*** диен ержагазда болярдык. Гошун офицериниң яшайшы мәлим зат. Эртирине окувда, манежде болуняр; полк командириниңкиде я-да жөхит мейханасында нахар эдинилйәр; агшамларына пунш ве карт.***-де гезеленже барар ялы екеже-де ачык гапы, екеже-де гелинлик ёкды; биз хемише өз бири-биримизиңкиде йыгнанышып, өз мундирлеримизден башга хич зат гөрмейәрдик.

Бизиң арамызда дине бир адам харбы гуллукда дәлди. Ол отуз бәш яшлар чемесиндеди ве шонуң үчин биз оны гарры хасаплаярдык. Онуң көпи гөрендиги себәпли, ол көп бабатда бизден артыкмачды; муның хем үстесине онуң хемише йүзүниң агырлыгы, гайдувсызлыгы ве дузлы дили бизиң яш акылларымыза гүйчли тәсир эдйәрди. Онуң кысматына дүшүнер ялы дәлди; онуң өзи гөрәймәге рус ялыды, эмма ады дашары юртлы адамың адыды. Ол бир махал гусарь полкунда гуллук эдипдир, өзи-де зор адам болупдыр, оны ол гуллугындан айрылмага ве гарып шәхержиге гөчүп гелмәге нәмәниң межбур эдендигини хич ким билмейәрди; ол бу ерде хем гарып, хем көп бидерек харчлы яшаярды; хемише пыяда гезйәрди, эгнинде көне гара сюртук боларды, эмма бизиң полкумызың хемме офицерлери үчин нахар тайынладарды. Догры, онуң нахары гуллугындан айрылан солдатың биширйән ики я үч дүрли нахарындан ыбаратды, эмма шампан шерабының ичилэйшиниң хетди-хасабы ёкды. Онуң дөвлетиниң гирдежисини билйән адам ёкды ве муны ондан хич ким сорап билмезди. Онда бир топар китап боларды. Оларың көпүси уруш хакындакы китаплар ве романлардды. Ол өзүниң шол китапларыны окажак диене хөвес билен берерди ве берен китабыны хич хачан ызына сорамазды; эмма велин онуң өзи-де билден алан китабыны хич вагт гайтарып бермезди. Онуң эсасы иши сапанча атмага өклемекди. Онуң отагының диварларының гүлле дегмедик ери ёкды, эдил ары өйжүги ялы элеме-дешикди. Көп дүрли бир топар сапанча онуң гарып күлбесиниң ялңыз безегиди. Онуң мергенлиги хич дийип-айдар ялы дәлди.

эгер ол бир адамың папагының үстинде армыт гоюп атмакчы болса, бизиң полкумызда оңа келлесини тутуп бермекден горкан адам тапылмазды. Бизиң арамызда көпленч баша-баш сөвешлер хакында гүррүң боларды; Сильвио (оңа шейле ат берейин) хич вагтда бу гүррүңлере гошулмазды. Сен, хий, атышдыңмы? диен совала ол: атышдым дийип совук жогап берерди, эмма долы гүррүң эдип бермезди, асыл бейле соваллары онуң халамаяндыгы гөрнүп дурярды. Биз онуң бу айылганч мергенлигинден бир багты гара гурбан боландыр, шонуң үчин Сильвио өз янындан мүйнли болуп йөрендир дийип чак эдйәрдик. Эмма онда горкаклык болуп билер дийип шүбхеленмек бизиң келләмизе-де гелмейәрди. Кәбир адамларың дашкы гөрнүшиниң өзи онуң ялы шүбхә ер гоймаяр. Эмма атанлыкда бир вака болуп, бизиң хеммәмизи хайран галдырды.

Гүнлерде бир гүн он саны офицер болуп Сильвионыңкыда нахар эдинип отырдык. Хемишеки ичишимиз ялы өрән көп ичдик; нахардан соң биз карт пайлатҗак болуп, өй эесиниң дашына гечдик. Ол пайламаҗак болуп, узак вагтлап гарт-гайышды, чүнки ол хич вагт карт ойнамаяр диен ялыды; ахыр соңы, болмаҗагына гөзи етип, карт гетиртди-де, столуң үстүне элли саны червонс гоюп, карт пайламага башлады. Биз хем столуң башына эгрилишип, ойна башладык. Сильвионың оюн башында дүйбүнден геплемезлик адаты барды, хич вагт җедел этмезди, хич бир зат дүшүндирҗек хем болмазды. Эгер оюнчылардан бири ялңышып, ортадан алмалы пулундан аз алайса, Сильвио дессине онуң галан хакыны берерди, эгер-де орта артыкмач пул гояйса, онуң артыкмач гояныны айратын язып гоярды. Биз онуң бу хәсиетине белетдик, шол себәпли оңа биз өз билдигиче хоҗайынлык этмәге ганалга бермездик; эмма бизиң арамызда бизиң полкумыза яңырак гечирилен бир офицер барды. Ине шол офицер бу ерде ойнап отырка алҗырап, орта артыкмач пул гойды. Сильвио хек алып, өз адаты боюнча, хасабы деңледи. Офицер ол ялңышандыр өйдүп, дүшүндирмәге башлады. Сильвио сесини чыкарман, карт пайламагыны довам этдирди. Офицер сабырдан гачып, чотганы алды-да, өзүниң бидерек дийип хасаплан язгысыны позды. Сильвио хек алды-да, ямашган язды. Шерап ичип, ойна гызыгып келлеси гөчен офицер, ёлдашларының гүлүшмеклерине гахары гелип өзүниң намысына дегилди дийип хасаплады ве столуң үстүнде дуран мис шемданы алды-да, Сильвиодан салды. Сильвио болса зордан бир гапдала совулмага етишди. Биз аңк-таңк болдук. Сильвио гахарына йүзүни ак там эдип ве янып дуран гөзлерини алардып: «Хорматлы җенап, угурбир чыкың өйден, бу иш мениң өз өйүмде болды, шоңа шүкүр эдиң» дийди.

Биз бу ваканың соңунyң ула гитҗекдигине шүбхеленмейәрдик, тәзе ёлдашымызы эййәм өлен адам дийип хасапладык. Офицер өзүниң бу этмиши үчин банк эесиниң иследигиче җобап бермәге тайындыгыны айдып, чыкып гитди. Оюн ене бирнәче минут довам этдирилди; гап эмма өй эесиниң оюндан эли совандыгыны дуюп, еке-екеден туруп, чыкып гитдик ве гай-

дып баряркак, полкумызда бир везипәниң тиз вагтдан бошаҗакдыгы догрусында гүррүң эдип, өйли-өйүмизе дагадык.

Шол гүнүң эртири биз манеже баранымызда гөргүли поручик хениз диримикә дийип бири-биримизден сорашярдык; шол бада ол поручигиң өзи гелди; биз онуң өзүне-де шонуң ялы совал бердик. Ол поручик болса, Сильвиодан хич бир хабарының ёкдугыны айтды. Биз муңа гаты геңиргендик. Биз Сильвионыңка гитдик, барсак, Сильвио еке хал карты дервезә елмәп, оны нышана эдинип, оңа гүллелери ызлы-ызына шапладып дуран экени. Ол дүйнки вака хакында бир агыз хем сөз айтман бизи хемишекиси ялы кабул этди. Үч гүн гечди, поручик хениз хем дириди. Биз геңиргенип: бе, Сильвио атышмазмыка? дийип, бири-биримизден сорашярдык. Сильвио атышмады. Ол йүзлейҗе өтүнч соралмагындан канагатланып ярашды.

Бу ягдай яшларың пикиринде илки бада оңа бичак улы зыян етирди. Батырлыгың етмезлигини яшлар хемме затдан эрбет гөрйәрлер, олар батырлык адамларың гадыр-гымматының иң ёкары дереҗеси дийип хасаплаярлар, батыр адамың бейлеки хер дүрли кемчиликлерини багышлаярлар. Эмма бу вака кем-кемден ятдан чыкып, Сильвио ене өңкүси ялы тәсирли болды.

Оңа голай дурмага инди диңе мениң йүрегим этмейәрди. Мен өзүмиң тебигатыма гөрә бичак хыялкешдигим себәпли, бу дүшнүксиз яшайышлы адамы, бир гизлин сырлы хекаятың гахрыманы болуп гөрнен бу адамы мениң говы гөрәйшим озал хеммәниңкиден артык-

ды. Ол-да мени говы гөрйәрди; иң бәркисинден, мениң билен ики чәк отуранда өзүниң хемишеки эрбет дузлы сөзлерини айтмазды ве хер дүрли затлар хакында ачык гөвүнли ве бичак якымлы гүррүң эдерди. Эмма онуң намысына чирк етирилди ве ол чиркиң ювулып айрылмандыгына онуң өзи гүнәкәр диен пикир шол болмасы иш болан агшамдан бәри менден эл чекмейәрди ве онуң билен озалкы болшум ялы болмага пәсгел берйәрди; мен онуң йүзүне серетмәге утанярдым. Сильвио өрән акыллы ве тежрибели адамды, мениң бу пикирими дуйярды ве мунуң себәбине дүшүнйәрди. Бу болша ол гынанян ялыды; онуң бу барада мениң билен гүррүңлешҗек боландыгыны иң бәркисинден ики гезек дагы дуйдым; эмма мен бейле гүррүңлерден гачардым, шондан соң Сильвио ол пикирини гойболсун этди. Шондан бәри мен онуң билен диңе ёлдашларым билен билеликде душушярдым, ол икимизиң озалкы ачык гүррүңлеримиз-де кесилди.

Обаларың я-да кичиҗик шәхерҗиклериң илатларында хемише болуп дурян дуйгуларың көпүси догрусында пайтагтың башы гарышык илатының дүшүнҗеси болмаяр, меселем, почта гүнүне гарашылышы догрусында дүшүнҗеси болмаяр: сишенбе ве анна гүнлери бизиң полкумызың канцелярияcы офицерлерден долы болярды; ким пула, ким хата, ким газете гарашярды, алнан хатлар шол ериң өзүнде ачылярды, тәзе хабарлар айдылярды ве канцелярияымызың ичи өрән хезил болярды. Сильвио гелйән хатлар хем бизиң полкумызың адресине гелйәрди, шол себәпли

Сильвио хем ол гүнлер шу ере гелйәрди. Бир гезек оңа бир букҗа бердилер велин, оны ол улы сабырсызлык билен ачды. Онуң гөзлери янып, хатың йүзүнде гезип уграды. Офицерлериң хер бири өз хатына гүмрады, олар хич бир зат дуймадылар. Сильвио олара йүзленип: «Җенаплар, ягдайлар мениң бу ердей деррев гитмегими талап эдйәр; шу гиҗе угураярын; мениңкиде иң соңкы гезек нахар эдинмәге иринмерсиңиз дийип тама эдйәрин» дийди. Шонуң ызы билен маңа йүзленип: «Мен сизе-де гарашарын, хөкман гелиң» дийди. Шу сөзлери айдып, ол алңасаклык билен чыкып гитди: биз болсак Сильвионыңкыда тапышмашак эдип, угурлы-угрумыза гитдик.

Мен Сильвионыңка белленилен вагтда бардым, онуңкыда бүтин полкумыз диен ялы бар экени. Онуң бар гошы ёла тайярланылып гойлупдыр: гүлле билен элеме-дешик эдилен дивардан башга зат галдырылмандыр; столуң башына гечдик, өй эеси өрән шатды ве басым онуң шатлыгы хеммәмизиң шатлыгымыза өврүлди; чүйшелер минутма-минут паркылдадып ачылярды, стаканлар дынгысыз шыггылдап, көпүрҗекләп дурярды, биз болсак ёлагчының ёлуның оң болмагыны, ишиниң ровач болмагыны ислейәндигимизи йүрекден сызды-рып айдярдык. Стол башындан гичден соң турдук. Гайтмакчы болуп, гейнип дуркак Сильвио мыхманларының хеммеси билен хошлашды ве мени эдил гапыдан чыкҗак болан минутымда элимден тутуп саклады. Ол ювашлык билен: «маңа сизиң билен геплешик герек» дийди. Мен галдым.

Мыхманлар гайтдылар; биз икичәк болуп галдык, гаршыма-гаршы отурып, сесимизи чыкарман, шыбыгымызы отладык. Сильвио гамгынды; хәлки гөчгүн шадыянлыгындан нам-нышан ёкды. Ганы гачан тукат йүзи, янып дуран гөзлери ве агзындан чыкян гойы түссе оны өрән элхенч гөркезйәрди. Бирнәче минутдан соң Сильвио дым-дырслыгы позуп, гүррүңе башлады.

«Бизиң мундан соң гөрүшмезлигимиз мүмкин; айра дүшмегимизден өңүрти мен сизиң билен дүшүнишмек ислейәрин. Мениң хер бир диен-айданың пикирине кән бир гулак асмаяндыгымы сиз дуянсыңыз; эмма мен сизи говы гөрйәрин, шол себәпли мен хакда сизде нәдогры пикириң галмагы маңа ёкуш дегйәр» дийип, ол маңа айтды.

Ол сөзүни кесди-де, өзүниң теммәкиси янып түкенен шыбыгыны долдурмага башлады; мен йүзүми ашак салып, сесими чыкарман отырын.

«Ол самсык пьян Р***-иң мени канагатландырмагыны талап этмәндигим сизе гең болуп гөрнендир» — дийип, ол сөзүни довам этди. — «Мениң хайсы яраг билен урушмалыдыгыны сайлап алмага ыгтыярымың бардыгына гөрә, онуң җаны мениң элимдеди, мениң җаныма болса хич бир ховп ёк диен ялыды, сиз мунуң билен разылашарсыңыз; шоңа гөрә мен өзүмиң гечиримлилигим себәпли оңа дегмедим дийип хем билердим, эмма ялан сөзлемек ислемейәрин. Эгер-де өз җаныма хич бир ховп салман, Р***-и җезаландырып билйән болсадым, мен онуң гүнәсини хергиз гечмездим».

2 Заказ № 1278.

Мен гең галып, Сильвионың йүзүне серетдим. Онуң бу сөзлерине мен нәхили дүшүнҗегими билмедим. Сильвио сөзүни довам этдирди:

«Мен догрымдан гелйәрин: мениң өзүми өлүме дучар этмәге ыгтыярым ёк. Мен мундан алты йыл озал бир шарпык ийдим, ине мениң шол душманым хениз дири».

Мениң хөвесҗеңлигим гаты гүйҗеди. «Сиз онуң билен атышмадыңызмы? Белки, ягдайлара гөрә хер бириңиз бир яңа дүшенсиңиз-дә?» дийип сорадым.

«Мен онуң билен атышдым, бизиң баша-баш сөвешимизиң ядыгәрлигини ынха гөркезейин» дийди-де Сильвио еринден туруп, бир картоның ичинден җыгалы алтын готазлы гызыл телпек чыкарды (оңа французлар bonnet de pohce[1] дийип ат берйәрлер); оны гейди; маңлайының эдил бир вершок ёкары янындан гүлле дегип гечипдир.

Сильвио ене сөзүни довам этдирип уграды: «Мениң*** гусарь полкунда гуллук эдендигими сиз билйәрсиңиз. Мениң гылыгым-да сизе мәлим: мен өзгелерден артык болмага энник эден адам, эмма бу дуйгы яшлыгымда хас хем гүйчлүди. Бизиң заманымызда дек гезмезлик ёң болупды: гошунымызда мен дек гезмейәнлериң биринҗисидим. Биз пьянчылык этмекде бири-биримизден галмаҗак болярдык: мен ичишмекде Денис Давыдовың тарыплан шөхратлы Бурцовындан-да өкде чыкдым. Дуэль диениң бизиң полкумызда хәли-шинди боларды: мен дуэллериң хеммесинде

[1] Полицей телпеги (французча.)

я-ха сынчы болардым я-да урушянларың бири болардым. Ёлдашларым мени сылардылар, ики этмән чалшырылып дурулян полк командирлери болса маңа хөкман болмалы мусаллат дийип середердилер.

Мен өзүмиң шөхратыма аркайын (я-да ынҗалыксыз) кейп эдип йөркәм, аңрысы бай ве танымал бир яш йигит (адыны тутмайын) бизиң полкумыза гелип ерлешди. Өмрүмде онуң ялы багтлы адам гөрмәндим! Ол җахыл, акыллы, гөрмегей, бичак шадыян, өрән батыр, танымал йигитди, пулуның хасабы болмазды ве хич вагт түкенмезди, ине шолары гөз өңүне гетирип гөрүң, — шонда онуң бизиң арамызда ненеңси тәсирли боландыгына дүшүнерсиңиз.

Биринҗилик мениң элимден гидип барярды. Мениң шөхратыма хөвес эдип, ол мениң билен дост болҗак болуп уграды, эмма мен оңа кән бир йүз бермедим, шондан соң ол хич бир гынанман, менден совашды. Мен оны өңкүден-де эрбет гөрүп урадым. Полкумызда ве аяллар арасында онуң үстүнликлерини гөрүп, нәтҗегими билмейәрдим. Мен ырсарамага башладым; мениң оңа какдырып айдян дузлы сөзлериме ол мениң келләме гелмейән ве мениңкиден хас йити сөзлер билен гайтаргы берйәрди, онуң гайтаргылары мениңкиден бичак гызыклы боларды: ол оюн эдйәрди, мениң болса гахарым гелйәрди. Шейдишип йөркәк, гүнлерде бир гүн бир поляк помещигиң тоюнда әхли гелинлериң ве ылайта-да мениң билен гатнашыклы хоҗайын аялың гөзүниң шондадыгыны гөрүп, дуруп билмән, мен онуң гулагына чавуш чакып, бир эрбет сөз айт-

дым. Онуң бирден гахары гелип, маңа бир шарпык чалды. Икимиз-де гылыжымыза япышдык; гелинлериң зәхреси ярылды; бизи араладылар, шондан соң биз эдил шол гиҗәниң өзүнде урушмага чыкдык..

Даң саз берип уграпды. Мен өзүмиң үч саны секундантым билен билеликде беллешилен ердедим. Мен душманыма бичак улы сабырсызлык билен гарашярдым. Гүн догуп, эййәм хова гызып уграды. Мениң оңа узакдан гөзүм дүшди. Ол гылыҗының үстүнден мундир гейип, яны бир секундантлы пыяда гелйәрди. Биз онуң гаршысына уградык. Ол якын гелди, онуң папагы элиндеди, өзи-де папагыны үлжеден долдурыпдыр. Секундантларымыз бизе он ики әдим өлчәп бердилер. Мен биринҗи атмалыдым: эмма мендәки гахар ховсаласы бичак гүйчлүди, шол себәпли мениң догры атҗакдыгыма ынамым ёкды, шоңа гөрә өзүми дүрсемек максады билен нобаты оңа бердим; душманым разы болмады. Биже атышмалы болдык: онуң бижеси чыкды, онуң багты даш дешйәрди. Ол ченәп атды, мениң телпегимден урды. Гезек маңа гелди. Ахырда онуң җаны мениң элиме дүшди; мен онуң йүзүнде иң болманда сәхелче ынҗалыксызлык гөрҗек болуп, онуң йүзүне ачгөзлүлик билен серетдим. Ол мениң сапанчамың гаршысында папагындан бишен үлжелери сайлап агзына оклап, оларың шәниклерини маңа тарап үфләп дур, онуң үфләп гойберйән шәниклери маңа етйәрди. Онуң первайсызлыгына мениң ичим янды. Мен өз ичимден: мунуң җанына бирҗик-де хайпы гелмейән вагтында җаны алмакдан не пейда? — дийип пикирлендим. Менде бир эрбет пикир пейда болды. Сапанчамы ашак атырдым.

Мен оңа: «Гөрйәрин велин, сизиң хәзир өлмәге элиңиз дегмейәр, сиз нахар эдинйәрсиңиз; мениң сизе шу махал азар launch берессим гелмейәр»... — дийдим. Онда ол гаршы чыкып: «Сизиң маңа хич азарыңыз дегенок, ишиңиз билен болуң-да атыбериң, ондан бейлесини хем өзүңиз билиң: сизиң маңа атмак алгыңыз бар; гөвнүңизиң тутан вагты мен тапыларын» дийди. Мен секундантларыма йүзленип, өзүмиң бу гүн атасым гелмейәндигини айтдым, шонуң билен-де бизиң баша-баш сөвешимиз ол гүн гутарды.

Мен гошун гуллугындан айрылып, шу шәхерҗиге гелдим. Шондан бәри ар алмак пикири екеҗе гүн хем ядымдан чыканок. Ынха инди мениң гөвнүмиң ислән пиллеси гелди...

Сильвио өзүниң эртирки алан хатыны җүбүсинден чыкарып, маңа окамага берди. Кимдир бир (онуң ишлерини ынанан адамы болмага чемели) оңа Москвадан: *шол адам* тиз вагтдан бир яш ве гөзел гыза өйленйәр — дийип языпдыр.

Сильвио маңа йүзленип:

— «*Шол адам* дийилйәниң кимдигини аңянсыңыз. Москва уграярын. Гөрели бакалы, өлүме бир махал үлже башында гарайшы ялы, шу махал өйленҗек болуп йөркә-де бипервай гарармыка!» дийди.

Шу сөзлери айдып, Сильвио ериндән турды-да, папагыны ериң йүзүне булап урды ве капасда сакланян гаплаң ялы болуп, ики бака йөремәге башлады; мен гымылдаман, онуң

гүррүңини диңләп отырын. Менде геңи, бири-бирине гаршы дуйгулар пейда болды.

Онуң хызматчысы гелип гирди-де: атлар тайын диййип айтды. Сильвио мениң элими берк гысып, мениң билен хошлашды; биз огшашдык. Ол арабаҗыга мүнди, арабаҗыгың үстүнде ики саны чемодан барды, оларың бириңде онуң сапанчалары, бейлекисинде онуң гошлары барды. Ене-де бир гезек хошлашдык, шондан соң атлары сүрдүлер.

II

Арадан бирнәче йыл гечди, өй ягдайларым мени Н** уездиниң гарыпжа бир обасына гөчмәге межбур этди. Шу ерде хоҗалыгым билен мешгул болуп йөркәм өзүмиң озалкы шагаланлы ве бигам яшайшымы гөвнүм күйсәп, өз янымдан дыңгысыз улудан демими алып йөрйәрдим. Ылайта-да яз ве гыш агшамларыны бүтинлей екеликде гечирмәге эндик этмек маңа хемме затдан кын дүшди. Кәхуда билен гүррүңлешип, ишлериң үстүне гидип я-да тәзе җайлара айланып, гараз эйдип-бейдип, гүни өйләнледердим; эмма ничикми гараңкы дүшүп уграндан нирә гидип, нәме этҗегими билмездим. Шкафларың ашагындан ве кладовойдан тапан санлыҗа китапларымы окап-окап ят тутуп гитдим. Ачарчым Кириловна өзүниң билйән эртекилериниң барысыны маңа телим гезек айдып берди; аялларың айдымлары болса мениң йүрегими гысдырярды. Аҗы чакыр ичип уградым, ол-да мениң келләми агырдярды; онуң хем үссесине *гайгыдан яңа лут* пьянкеш болармыкам дийип хем горкы эдйәрдим, себәби шонуң ялы боланларың бизиң уездимизде өрән көпдүгини гөрдүм. Ики-үч саны *лут* пьянкешден башга якын гоңшым ёкды, буларың болса бар гүррүңи көпленч вагтда хыңчгырып, ичлерини чекип отурмак болярды. Оларың янына барандан еке отураным хас говуды.

Мениңкиден дөрт вёрст узаклыкда графиня Б***-ның бай мүлки барды; эмма ол мүлкде графиняның диңе доландырыҗысы яшаярды, графиня болса өзүниң әре чыкан йылы диңе екеже гезек гелип, екеже ай болуп гидипдир. Эмма мениң хич ере чыкман яшамагымың икинҗи язында графиня өз адамсы билен биленикде өз обасына гелип, томсы шол ерде гечирҗекмиш диен хабар яйрады. Олар июнь айының башларында хакыкатдан-да гелдилер.

Бай гоңшының гелмеги оба адамлары үчин мөхүм дөвүр боляр. Помещиклер ве оларың хызматкәрлери ол хакда ики ай дагы өңүнден ве үч йыл дагы соңундан гүррүң эдйәрдилер. Мен өзүм барада айтсам, яш ве гөзел гоңшы аялың гелҗекдиги догрусындакы хабарың маңа гүйчли тәсир эдендигини боюн алярын; оны хачан гөреркәм дийип ичими ит йыртярды, шоңа гөрә-де, олар геленден соң, соңкы биринҗи екшенбе гүни өйләнден соң, мен якын гоңшы ве ыхласлы хызматчы хөкмүнде ол женаплар билен таншайын дийип,*** обасына уградым.

Оларың хызматчысы мени графың кабинетине элтди, өзи болса мен хакда хабар бермәге гитди. Гиң кабинет хер дүрли гөзел-гөзел затлар билен безелипдир; диварларын

өңүнде ичи китаплы шкафлар барды, шкафларың хер биринниң үстүнде бүрүнчден ясалан бюст барды: мермер пухарыныӊ ёкарсында уллакан айна барды. Пола гөк мавут чекилипдир, халы бары язылыпдыр. Өзүмиң гарып күлбәмде безег дийлен зат ятдан-дагыдан чыкып гидипди, өзгәниң байлыгыны-да көпден бәри гөрмәндим, шоңа гөрә мен булары гөрүп, агзымы ачдым ве чет ерден гелен арзачыныӊ министре гарашышы ялы, бир хили сүңңүми галпылдадып, графа гарашдым. Гапы ачылып, отуз ики яшлар төверегинде бир гөрмегей эркек адам гелип гирди. Йүзи гүлүп дуран граф гадырданлык билен мениң яныма гелди; мен өзүми догумлырак тутҗак болмак билен билеликде кимдигими айтмага башлаҗак болдум, эмма ол менден өңүртди. Биз отурдык. Онуң эркин ве мәхирли гүррүңи мениң ябанылашан утанҗаңлыгымы көшешдирди; өзүми дүрсәп угран бадыма бирден графиня гелип гирди, мундан соң мениң утанҗаңлыгым өңкүден-де гүйҗеди. Графиня хакыкатдан-да гөзел экени. Граф мени танышдырды; мен утанмаян ялы болуп гөрүнҗек болуп җан этдим, эмма утанмаян киши болан болмага җан этдигимче, бетер угрым гачды. Олар маңа өзүми дүрсемәге ве тәзе танышлык билен өвренишмәге пурсат бермек үчин, маңа йөне бир говы гоңшы хөкмүнде гарап ве кән бир үнс бермән, өз бири-бири билен гүррүңлешмәге башладылар. Мен болсам китаплара ве суратлара середип, гезмелемәге башладым. Мен суратдан кән бир башы чыкян адам дәл, йөне велин суратларың бири мениң үнсүми өзүне чекди. Ол сурат Швейцариядан бир гөрнүши шекиллендирйәрди: эмма мени хайран галдыран зат онуң чекилиши дәлди, мен ол суратың түпеңленип, ики саны гүлләниң бири-бириниң үстүнден дегендигине хайран галдым. Мен графа йүзленип: «Ынха бир говы атыш» дийдим, ол: «Хава, өрән говы атыш» дийип җогап берди-де, сөзүни довам этдирип: «Сиз ненең атярсыңыз? дийип сорады. Мен ахыр соңы өзүме якын зат хакында гүррүң ачыландыгына бегенип: «Ганымат атярын. Отуз әдимден картың йүзүнден сыпдырмарын, йөне велин, әлбетде, өзүмиң белет сапанчаларым болмалы» дийип җогап бердим. Графиня улы хөвес билен: «Догрыдан-да?» дийди-де, графа йүзленип: «Сен нәдерсиң, эзизим, отуз әдимден карты уруп билермиң?» дийди. Граф: «Бизем бир сынанып гөрерисдә; бир махал менем ярамаз айтмаярдым; эмма элиме сапанча алманыма ынха дөрт йыл болды» дийди. Онда мен шей дийдим: «Бу-у, алы җенап, бейле болса сиз карты йигрими әдимден хем уруп билмерсиңиз: сапанча өзүниң элден дүшүрилмезлигини талап эдйәр. Мен муны өз теҗрибәмден билйәрин. Мен өз полкумызда говы мергенлериң бири хасапланярдым. Бир гезек бүтин бир айлап элиме сапанча алмадым: сапанчамы беҗермәге берипдим. Билер болсаңыз, алы җенап, соңундан биринҗи гезек атмага башланымда йигрими бәш әдимден бир чүйшеден ызлы-ызына дөрт гезек сова гечирдим. Бизде бир дили дузлы, вәши ротмистр барды, ол-да бейле янымда дурды; ол муны гөрүп: гөрйәрин велин, гардашым, чүйшә сениң элиң галмаян болмага чемели —

дийди. Ёк, алы женап, хер гүн элини ырам этдирип дурмак герек, ёгсам элиң чыкайяр. Мениң гөрен иң говы мергеним хер гүн өйлән нахарындан өңүрти иң болманында үч гезек дагы атарды. Нахар эдинжек боланда бир рюмка арагы ядындан чыкармышы ялы, ол шоны-да ядындан чыкармазды». Мениң гүрруңе келләм гызып башланына граф билен графиня бегендилер. Граф менден: «Ол ненеңси атярды?» дийип сорады. «Ол өрән зор атярды, алы женап. Диварың йүзүне сиңегиң гонаяныны гөрәйсе бесди. Сиз гүлйәрсиңизми, графиня? Мен чынымы айдярын. Сиңеги гөрәйсе: Кузька, сапанчаны гетир! — дийип гыгырярды. Кузька оңа долдурылгы сапанча гетирип берйәрди. Ол гүрпүлдедип гойберйәр велин, гөрсең эййәм сиңеги дивара чүйләндир!» Граф: «Гең галаймалы! Онуң ады нәмеди?» дийди. «Оңа Сильвио диййәрдилер, алы женап; ол икимиз достдук; биз оны полруп: «Сильвио! Сиз Сильвионы танаярмыдыңыз?» дийип гыгырды. «Ненең танамайын, алы женап; ол икимиз достдук; биз оны полкумызда өз доганымыз ялы ёлдаш хасаплаярдык; эмма ынха бәш йылдан бәри ондан хич бир хабарым ёк. Диймек, алы женап, оны сиз хем танаян экениңиз-дә?» — «Танаярдым, өрән говы танаярдым. О сизе бир гең вака хакында гүррүң эдип бермәнмиди? Ёг-а, гүррүң эдип бермедик болса герек...» — «Онуң тойда бир жалайдан шарпык иендиги хакында айдян болайман, алы женап?» — «Ол сизе шол адамың адыны айдыпмыды?» — «Ёк, алы женап, айтманды...» дийдим-де, ким хакында гүррүң баряндыгыны аңып: «Вей,

алы женап, багышлаң..., мен аңмандырын... сизиң өзүңиз болайман?..» дийдим, Граф өрән ынжалыксызланып: «Ол мениң өзүмдим, бу түпеңленен сурат болса бизиң соңкы душушыгымызың ядыгәрлиги...» дийип жогап берди. Графиня: «Вах, шоны гүррүң этмесене, эзизим, мен эшитсем ене горкарын» дийди. Граф гаршы чыкып: «Ёк, мен хеммесини гүррүң эдип бержек; өзүниң достуны мениң нәхили агырдандыгымы бу билйәр: Сильвионың менден ненеңси ар аландыгыны-да билсин» дийди. Граф маңа күрси эберип, гүррүң эдип бермәге башлады, мен болсам шейле бир хекаяны улы хөвес билен диңледим.

«Мен мундан бәш йыл озал өйлендим. Биринжи айы, the honey—moon[1], мен шу ерде, шу обада гечирдим. Мен өз өмрүмиң иң говы минутлары үчин ве иң бир агыр ятламаларының бири үчин шу өе миннетдардырын.

Гүнлерде бир гүн агшамара аялым икимиз ат мүнүп сейле чыкдык; аялымың аты нәме үчиндир гарачылык этди; аялым горкуп, атындан дүшди-де, атының жылавыны маңа берип, өзи өе пыяда уграды; онсоң мен ондан озуп гитдим. Ховлыма гелсем, бир дел араба дур. Ким гелди дийип сорасам; сизиң кабинетиңизде бир адам отыр, адыны айтмады, йөне сизлик иши бармыш — дийип, жогап бердилер. Мен бу отага гелип гөрсем, гараңкы жайың ичинде үсти-башы агын тозан, сакгал басып гиден бир адама гөзүм дүшди: ол ынха шу пухарының янында дур

[1] Йигит билен гелниң биле яшамагының биринжи айы (иңлисче).

экени. Мен онуң йүз кешбини ядыма салҗак болуп, онуң янына бардым. Ол эндиревик сес билен: «Нәме, граф, танамадыңмы мени?» — дийди. Мен «Сильвио!»—дийип, гыгыраны-мы дуйман галдым, догрусыны догры айтмак герек, өзүмиң-де депе сачым үйшди. Ол сө-зүни довам этдирип: «Хава, мениң сенден атмак алгым галыпды; мен сапанчамы бо-шатмага гелдим: сен тайынмы?» дийди. Онуң сапанчасы янбаш жүбүсинден сомалып гөр-нүп дурды. Мен он ики әдим өлчедим-де, ая-лым гелмәнкә тизрәк атмагыны хайыш эдип, ынха шол чүңкде дурдум. Онуң ызы-арды гелмеди, иң соңы ышык сорады. Шем гетирт-дим. Мен хич кимиң гирмели дәлдигини ай-дып, гапыны япдым ве онуң атмагыны ямаш-ган хайыш этдим. Ол сапанчасыны чыкарып, ченеди... Мен секунтлары санаярдым... мен — аялым геләймәбилсе ягшыдыр — дийип пикир эдйәрдим... Айылганч бир минут гечди! Силь-вио элини ятырды. Ол: «Сапанчамың үлҗе шәниги билен долдурылмандыгына гынаня-рын... гүлле агырдыр» дийди. «Мениң гөвнү-ме бизиң мунымыз дуэль дәл-де, өлшүк ялы болуп гөрүнйәр: мен ярагсыз адама яраг че-немеги халамаярын. Тәзеден башлалы; ки-миң өңүрти атмалыдыгына биҗе атышалы»— дийди. Мениң башым пыр-пыр айланярды... Гөвнүме болмаса, мен разылашмаярдым өйд-йәрин... Ахыр соңы, биз ене бир сапанча дол-дурдык; ики саны кагызҗыгы тогарладык; ол шол кагызҗыклары алды-да, мениң бир вагт түпеңлән телпегиме салды; ене-де мениң би-җәм чыкды. Ол янсылап: «Граф, сениң багт-лылыгың хич дийип — айдар ялы дәл» дий-

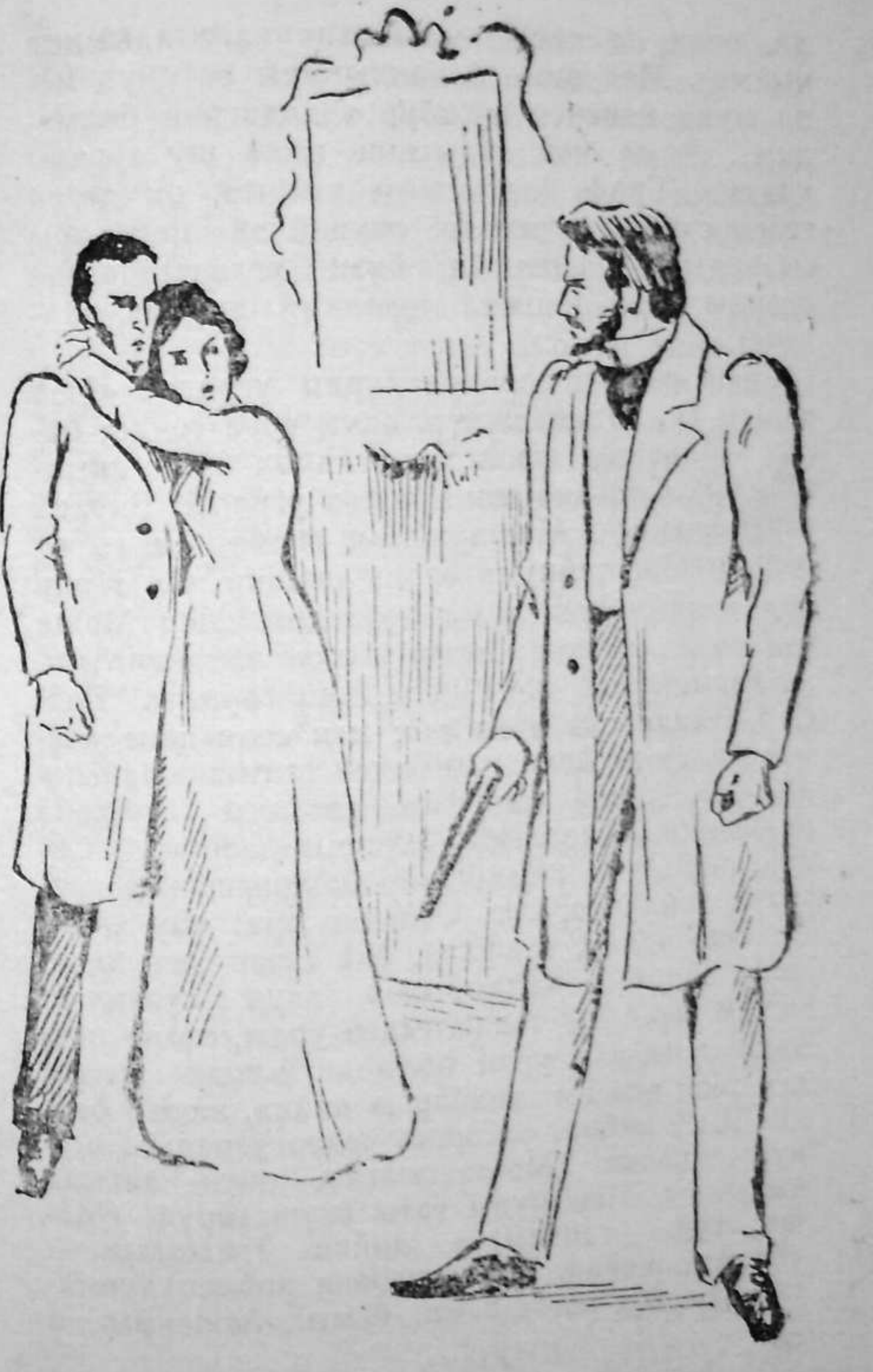

ди, онуң ол яңсыламагы хич вагт ядымдан чыкмаз. Мен нәме боландыгыны ве онуң мени муңа ненеңси межбур эдендигини билмедим... Эмма мен атдым ве ынха шу сураты урдум. (Граф бармагыны узадып, ок дегип течен сураты гөркезди; онуң йүзи нар ялы гызарды; графиняның йүзи яглыгындан-да агарды: мен ичими чеченими дуйман галдым).

Граф сөзүни довам этдирип уграды: «Мен атдым ве, худая шүкүр, окум сова гечди; онсоң Сильвио... (шол минутда ол өрән айылганчды) Сильвио маңа ченәп уграды. Бирден гапы ачылып, Маша ылгап гирйәр ве гыгырып, мениң бойнума өзүни оклаяр. Ол гелди хем велин, мен өзүми дүрседим. Мен Маша йүзленип: «Эзизим, бизиң оюн эдйәндигимизи гөрмейәңми нәме? Нәмеден горкдуң! Бар, бир стакан сув ичип гел; мен сени көне достум билен ве ёлдашым билен таныщдырайын» дийдим. Маша ынанман, газаплы Сильвио йүзленип: «Адамымың айдяны догрумы? Сизиң икиңизиң хем оюн эдйәндигиңиз догрумы?» дийип сорады. Сильвио оңа: «Бу хемише оюн эдйәр, графиня, бир гезек оюн эдип, маңа шарпык чалды, оюн эдип түпеңләп, мениң ынха шу телпегимден урды, хәзир оюн эдип түпеңләп уруп билмеди; инди мениң хем оюн эдесим гелйәр...» дийип, жогап берди. Шей дийип, ол маңа ченәп уграды... шунуң янында! Маша ылгап, онуң аягына йыкылды. Мен муны гаты ёкуш гөрүп: «Маша, тур, утанчдыр!» дийип гыгырдым. — «Сизем, женап, аял бичәрәни хорлап дурмагыңызы бес эдйәңизми, ёкмы? Атжакмы я ёкмы?» дийдим. Сильвио: «Атжак дәл, мен максадыма етдим: сениң алжыраныңы, горкандыгыңы гөрдүм; менден ене атмага межбур этдим, маңа шол бесдир. Инди мени ядыңдан чыкармарсың. Сени өз выжданыңа табшырярын» дийди. Мундан соң ол чыкып гитжек болды, эмма гапының ич агзында аяк чекип, мениң окумың деген суратына ганрылып серетди-де, оңа ченәп дурман диен ялы атып, чыкып гитди. Аялым өзүнден гидип ятырды; адамлар оны саклажак болмадылар, горкуларына йөне середип галдылар; ол гапының агзындакы секә чыкып, араба сүрйәнини чагырды ве мен өзүми дүрсейәнчәм, араба мүнүп гитди».

Граф гүррүңини гутарды. Шейлелик билен өзүниң башланышы билен бир махал гең галдыран ваканың ызыны-да билдим. Онуң гахрыманына соң душмандым. Александр Ипсилантиниң гозгалаңы вагтында Сильвио этеристлер отрядына баштутанлык эдипдир ве Скуляныың янында сөвешде өлдүрилипдир дийип гүррүң эдйәрдилер.

СЫРГЫН

Атлар депелер ашып,
Галың гарлар басгыляр...
Халха хак өйи метҗит,
Онда еке гөрүнйәр.
. . . .
Бирденкә сыргын туруп,
Гар петде-петде гачяр;
Гаргалар ганат уруп,
Саняң үстүнде учяр;
Иңңилди хабар эдйәр!
Алңасак барян атлар,
Ялларына ел берип,
Гараңка середйәрлер...

Жуков

Бизиң ядымыздан чыкмаҗак дөвүр болан 1811-нҗи йылың аягында Гаврила Гаврилович Р** диен бир говы адам өзүниң Ненарадово обасындакы мүлкүнде яшаярды. Шол җелагайда ол өзүниң мыхман алыҗылыгы ве гүлер йүзлүлиги билен шөхратланярды; гоңшулары ийип-ичмәге, онуң аялы билен

бәш көпүкден карт ойнамага, кәбирлери болса оларың сыратлы акҗа йүзли, он еди яшлы гызы Марья Гавриловнаның җемалыны гөрмәге онуңка йыгы-йыгыдан барардылар. Ол гыз бай гелинлик дийлип хасапланярды, көп адамлар оны өзлери я-да огуллары үчин гөз астына алярдылар.

Марья Гавриловна француз романларындан тербие алыпды, шонуң нетиҗесинде онуң йүрегине ышк дуйгусы дүшүпди. Онуң сайлап тутан адамы өз обасына ругсада гелен гарып, гошун поручигиди. Яш йигидиң хем хыҗувының онуңкыдан пес болмандыгыны ве онуң магшугының ата-энесиниң бири-бирине гөвүнҗеңдигини дуюп, өзлериниң гызына ол хакда пикир этмеги-де гадаган эдендиклери, йигиди болса ишинден айрылан отурдашдан-да эрбет кабул этмәге башландыклары өз-өзүнден дүшнүклидир.

Бизиң ашык-магшугымыз хат язышярдылар ве хер гүн сосна җеңңелинде я-да көне бутхананың янында икичәк душушярдылар. Олар ол ерде бири-бирини өмүрлик сөймәге касам эдишйәрдилер, өзлериниң тәлейинден зейренйәрдилер ве хер дүрли чак эдйәрдилер. Булар шейдип хат язышып, шейле гүррүңлешип йөрүшлерине ахырсоңы: эгер биз бири-биримизден айры дем алып билмейән болсак, рехимсиз ата-энәниң эрк-ислеги болса бизиң айш-эшретимизе бөвет болян болса, биз оларың диенинден чыкайсак нәдеркә? — диен өрән бир тебигы пикире гелдилер. Бу онат пикириң илки яш йигидиң келлесине гелендиги, Марья Гавриловна

3 Заказ № 1278.

наның болса хыялкеш гөвнүне җай болан-дыгы дүшнүклидир.

Гыш дүшүп, булары душушмакдан гойды; эмма оларың хат язышмаклары өңкүден-де гүйжеди. Владимир Николаевич хер хатын-да: сен өзүңи маңа багыш эт, огрын никалашалы, бирнәче вагт гөрүнмәли, соңундан ата-энәниң аягына йыкылалы, оларың эл-бетде, ашыкларың гахрыманлык дурнуклы-лыгына ве хорлугына рехимлери гелер ве бизе хөкман: «Гелиң чагаларымыз сизи гу-жаклалы» диерлер дийип ялбарярды.

Марья Гавриловна узак вагтлап икиржиң-леди; гачмак хакындакы планларың бир то-парыны кабул этмеди. Ахырсоңы, разылык берди; ол беллешилен гүнүң агшамы наха-рыны иймели дәлди ве келле агырысыны ба-ханалап, өз отагына гитмелиди. Марья Гав-риловна өз янындакы хызматчы гыз билен дилини бирикдирипди; буларың икиси-де ең-секи гапыдан бага чыкмалыды, багың аңыр-сында тайын дуран саня мүнүп, Ненарадово обасындан бәш вёрст узаклыкда болан Жад-рино обасындакы бутхана бармалыдылар, ол ерде Владимир булара гарашып дурма-лыды.

Айгытлы гүнүң өңкүси гиҗесини Марья Гавриловна ятман гечирипди; ол затларыны йыгнашдырды, ички ве дашкы гейимлерини дүвүнчеге салышдырды, өзүниң нәзик йүрек җорасына бир узын хат язды, өз атасы билен энесине хем бир хат язды. Ол хатында олар билен иң бир тәсирли сөзлер билен хошлаш-ды, өзүниң бу этмишине йүрек җошуның се-бәп боландыгыны язды, өзүниң гадырлы

атасы билен энесиниң аягына йыкылмага ругсат берлен минуты өз өмрүниң иң говы минуты дийип хасаплаҗакдыгыны билдир-мек билен хатыны тамамлады. Хатларың икисини-де йүзүнде ики саны ялынлап ду-ран йүрек сураты чекилен сыпайы язгылы Тула печатҗыгы билен печатлап, эдил да-ңың өң янында өзүни дүшегиң үстүне оклап, иркилди; эмма мундан соң хем айылганч дүйшлер оны гаршы-гаршы оятды дурды. Никалашмага гитмек үчин саня эдил мүнен бадына атасы оны тутуп гарың үстүнде айылганч чалтлык билен сүйрейән ялы ве бир гараңкы дүйпсүз ерземине ташлаян ялы болярды... шондан соң ол демини алман, ашаклыгына гүвләп гидйәрди; бирден отуң үстүнде гана булашып, эсси айылып ятан Владимири гөрйәрди. Ол өлүп барярка чир-кин сес билен: басымрак никалашалы — ди-йип гыгырярды... башга-да элхенч-элхенч, манысыз затлар ызлы-ызына онуң дүйшүне гирйәрди. Ахырда ол турды, йүзи өңкүсин-ден-де солупдыр, келлеси болса чындан хем агыряр. Атасы билен энеси онуң өңкүлиги-ниң ёкдугыны дуйдулар; оларың ынҗалып билмән: Маша саңа нәме боляр? Маша, хе-зилиң ёкмы, нәмеми? — дийип, түкениксиз сорап дурмаклары онуң йүрегини паралаяр-ды. Олары ынҗалтҗак болуп, шадыян бол-җак болуп җан этди, эмма болмады. Агшам дүшди. Онуң өз машгаласының арасында иң соңкы гүнүни гечирйәндиги хакындакы пикир йүрегини дарыкдырярды. Онуң йүре-ги сув үстүндеди; ол өз ичинден төверегин-дәки адамларын, затларың хер хайсы билен